

Wordsworth ili filozofija zelenoga

1.

William Wordsworth bio je usamljen čovjek. Njegovu samoću nije opravdavala njegova sudbina. Nije doživio osobite udarce, nije bio pogrešno shvaćen, nije bio potisnut ni proganjan. Bio je rođeni usamljenik, a njegovi samoću nije mogao ublažiti ni čovjek, ni žena, ni prijatelj, ni zajednica. Srodnost, vezu s ljudskim bićem nikad nije mogao istinski osjećati i nije znao što znači sjediniti se s čovjekom u simpatiji, ljubavi, prijateljstvu. Njegovo srce nije dodirnuo kolektivni osjećaj. Tek kada je išao šumom, kada je sjedio na stjenovitim obroncima, kada je šetao obalom rijeke ili jezera, kada se zagledao u zvjezdano nebo, bivao je manje usamljen - kada je u drveću, planinama, vodama i oblacima prepoznao samoću istovjetnu svojoj vlastitoj. Osjećaj ushićenosti prirodom za nj je bio jedina mogućnost sudjelovanja u nekoj zajednici kako bi mu život bio u dodiru s drugim životima. Živio je onako kako je napisao o jednom stablu: *stajalo je samo posred srijede vlastitoga mraka* - stajao je sam posred srijede vlastite samoće.

Ni zajednica, ni vjera, ni ljubav nisu mogli razbiti njegovu samoću; čini se da nije bio sasvim ljudski. Nije bio ljudska duša. Bio je stariji od ljudskoga, podrijetlom iz onih vremena kada duša još nije poznavala kolektiv- ni život i mogućnost ljudskih veza. Njegovi odnosi, strasti, sklonosti nisu ga vezivali sa ženama, djecom, nego s drvećem, kamenjem, izvorima, pticama i zvijezdama. Dapače, kao da veza tada još nije ni postojala, samo samoća. Kao da nije bio ljudska duša, osoba, zato se za

osobe nije mogao ni vezivati. Kada je tražio dodir, nije ga tražio s čovjekom, nego s takvom stvarnošću kakav je bio on sam, s bezličnim.

Wordsworthovo prirodoljublje nije bilo želja za zlatnim dobom, nije bio bijeg od ljudskog svijeta, nije bilo oslobođenje nezadovoljenih i neuslišanih osjećaja. Prirodi se ne okreće ničije ljudsko, već od ljudskog mnogo dublje i iskonskije Ja. Nikad ni u kome nije duh-duša, psiho-duša, materija-duša ta koja pronalazi ljepotu u drveću, vodama, kamenju i zvijezdama. P)stoji duša koja je dublja nego duh, dublja nego život, dublja nego zemlja. U usporedbi s ostalima, to je Prva Duša. Ona ne poznaje ništa od onoga što je nastalo poslije: oblike, pokret, organe, život, životinje, ljude. Za nju je čak i mineralno postojanje složeno, teško i apstraktno: previsoko. Previše inteligentno. Nalazi se dublje i od kamena. Nakon prve duše slijedila je druga, treća, peta, dvadeseta - pragnajs-duša, humus-duša, biljka-duša, voda-duša, krv-duša, duh-duša. Imamo više duša nego što je bića u kapi vode, nego zvijezda na Mliječnoj stazi. Prva prethodi svima. Ona je Prva. Prva i zato najjednostavnija. Pra-Biće. Jedna. Bezgranično duboka, beskraj- 10 jednostavna, nijema, mračna, nepomično mirna i nerazrješivo osamljena.

Za Prvu je Dušu priroda najviši svijet koji još razumije. Ali nju razumije iz sebe i zamišlja da je kao ona. Kao da priroda nije mnoštvo, već Jedno. I kao da priroda nije izvan, nego unutra. I kao da priroda nije predmet, nego Biće. Veliko Biće. Veliko Biće nije muško, nije žensko. Prva Duša ne zna za muškarca i ženu. U njoj je sve Jedno. Muškarac i žena u jednom, ali ne tako kao da se dvoje stopilo u jedno, već kao da se još nisu razdvojili. Prva je Duša praspolna.

Samoća Wordsworthove poezije: samoća praspolnoga Prvog Bića.

2.

Činjenica je da je u nevidljivom sve povezano. Čovjek se pri samotnim vordsvortovskim šetnjama, u šumi, na obali mora, sam, na obroncima planina, pod zvjezdanim nebom, tom mišlju nevino igra i kaže: ako je tako, zašto ne bi bili u vezi mjesec i boja? Ožujak je smeđ, travanj svijetloplav, svibanj sigurno zelen, lipanj rumen, srpanj crven, kolovoz žut, rujanj zlatan. A i boje su povezane s tonalitetima. Svibanj nije samo zelen, nego je g-mol. A srpanj ne samo crven nego cis-mol. Kako je to neobično! Zar ne?

Zatim ima i ovakvih misli: prije dvadeset godina iznebuha se u svakoj ulici otvorila bombonijera, ponekad ne samo jedna. Ljudi su masovno kupovali šećer, bombone, čokoladu, najčešće jeftine i zato nekvalitetne, zlobne slatkiše. Istodobno se osjećalo da su ljudi, čak i u odnosu na ranije, počeli mnogo više lagati.

Godinama poslije dospijevaju mi u ruke knjige koje govore o tim povezanostima. Primjećujem povezanosti i učim ono što se tu krije. Na temelju mističnog znanja o analogijama može se reći da je tu riječ o povezanosti šećera i laži.

Naravno, valjalo je biti u tim malim trgovinama, trebalo je do kraja okusiti šećer, bombone, i jeftine i jadne, ali i skupe i ukusne slatkiše, trebalo je osjetiti to specifično osjetilno uživanje koje pobuđuje ovakva lakomost - ali se uglavnom moralo primijetiti kako postoji dosljedna i neoboriva povezanost između toga da čovjek pojede bombon i da se zato u njemu budi neodoljiva potreba da laže. Ne radi se o slatkom kao slatkom. I vino, voće i med su slatki. Od slatkoće šećera se, međutim, temeljno razlikuju. Voće i med su spokojno, nasmiješeno, čisto i nevino slatki. Ta oni su upravo to. Šećer nije. U njemu ima nečega opipljivo

bestidnog, nečega nadražljivog, štoviše nečega opscenog. Tko jede šećer, taj jede sklonost prema laži; tko laže, taj stupa na istu stranputicu, odabire istu primisao, tako niječe, tako skriva, navodi na zaborav, obmanjuje, prenosi nekamo - kamo? Taj svijet koji dočarava šećer, njega nema. Zato su laž i šećer povezani. Lažu. Ali stvarna je povezanost negdje drugdje. Ona je dublje. Nevidljiva je. U prirodi je šećera da se s njime sve čini kao da jest. Šušti privid, glatko, lagano, sklisko otapanje, laskava omamljenost. Laž kalja, ali onako kao i šećer, slatko, polako, uljuljkujući, neprimjetno, odozada. Time čini praznim, jer nudi, odabire, daje lakši put; kviri, čini lijenim i bljutavim. To je mistična analogija šećera i laži. Lažljivci se smješkaju kao šećer, a lice šećera je takvo kao laž, nudi lako oslobađanje. Laž izbavlja i potajno izdaje, čovjeka naizgled izvlači iz nevolje, a zapravo ga gura u mulj, utapa u mekano, kao šećer.

3.

Wordsworth je pjesnik-filozof. On kaže: poezija je najfilozofičnija od svih načina pisanja. I: poetry is the first and last of all knowledge - poezija je početak i kraj svekolikog znanja. Što je ta filozofija? Wordsworthova filozofija je filozofija Zelenoga.

Na koji su način povezani šećer i laž bilo je potrebno ispričati zato da čovjek shvati kako su povezani zeleno, svibanj i g-mol. Zeleno nije samo boja, g-mol nije samo tonalitet i svibanj nije samo mjesec. To je nešto što je prisutno u svim stvarima i osobama i pojavama svijeta, nešto zelenog i g-mola, nešto svibnja: pomalo sirovo, ali slobodno i svjež, kao krik s vrha planine, kao kristalna voda potoka stjenovita korita, nešto providno i blistavo kao zrak u ranu zoru, kao zvižduk kosa u ožujku, svjež, praskav, prhak, blistav, sočan. To je prisutno u svijetu kao što su boje prisutne u sunčevim zrakama. Tek kada se zraka prelomi, sunčevo se svjetlo razbija

na boje. Tek ako obrati posebnu pozornost, čovjek opazi zelenu zbilju. Uvijek postoji i u svemu postoji: a zvuk, boja samo su fenomenalni znaci velike noumenalne zelene zbilje - duboko u korijenu stvari, kod izvora, gdje se nalaze ostali srodni mistični realiteti.

Astrologija, to obnovljeno znanje drevnoga Istoka, dobro poznaje mistične analogije. Prema njoj, zelena zbilja potpada pod vlast Venere. Dan joj je: petak, broj: šest, metal: bakar, osobina: osjećaj, doba: od desete do četrnaeste godine. Od dijelova ljudskog tijela pokoravaju joj se: grudi, seksus, krv, sokovi. Venerin čovjek voli stanovati na padini brežuljka ili u gustim vrtovima. Tome krugu pripadaju: umjetnik, plesačica, draguljar, lovac; dragi kamen mu je: biser, koralj i safir; životinja: pčela, leptir, golub, fazan, koza; biljka: mirta, smokva, ruža, ljiljan. Osobina: ženstvenost, magnetična hladnoća.

Eto, ovo se znanje potpuno razlikuje od prirodoslovlja. I to su savršeno druge povezanosti. Čiste mistične analogije, između brojeva, dana, biljaka, životinja, oso nama i algama, uzbuktalo Zeleno Biće koje od čitavog života još ne poznaje ništa, ni muškarca, ni ženu, ni simpatiju, ni mržnju, ni vezu, ni zajednicu, ništa ne poznaje, ništa ne zna, nema niti može imati osjećaje, želje, misli, samo maglovit, elementaran vladalački instinkt - svoje Ja: to je titan. Zelena je titanska boja.

Kada čuje riječ titan, čovjek pomišlja na mitske divove. Na one koji su prije dolaska bogova prekrili Zemlju. Jer i prema znanju mita, om su bili prva bića na Zemlji. Zatim, kada su se rodili bogovi, izbio je rat između bogova i titana. Bogovi su pobijedili i pod zemljom okovali titane.

Naravno, mit nikad nije priča. On znači sljedeće: nakon Prve Duše rođene su i ostale duše te je među njima morao izbiti rat. Zašto? Izazvali su ga titani. Zašto oni? Jer su oni utjelovljavali vladalački instinkt, a

vladalački instinkt izaziva rat. Božje su duše porazile titanske i vezale ih ispod zemlje. Potisnule ih u mrak. Danas bismo rekli - u nesvjesno.

I svi mi nosimo u sebi takve okovane divove, ispod svijesti potonule i u zarobljeništvo bačene titane. Jer svi čuvamo u sebi nepripitomljivi i elementarni vladalački instinkt Prve Duše. Zato svatko od nas osobno, neposredno, kroz sebe poznaje Zeleno Biće, koje je ovamo stiglo skupa s mahovinama i među svima bilo prvotno, toga neuništivog diva koji bjesni i dahće tamo u dubini, proklinje i trese okovima. Zna se da titani postoje i da su živi pokopani pod zemljom, da su oni jednostavna svibanjska bića, koja su kao proljetni krik na planinskom vrhu, drska, hladna i osamljena bića, koja su tamo na početku početaka: gdje je sve Jedno - koja su praspolne Prve Duše.

Drevno egipatsko znanje i hermetička tradicija koja iz njega izvire, pa i alkemija, također znaju za to titansko biće i njegovu zelenu boju. *Prima materia* kod njih se naziva Zelenim Lavom. To je prirodni čovjek koji nije ništa drugo nego priroda i sirovina za velikog i duhovnog, Božjeg čovjeka. Zeleni Lav je pramaterija Božjega čovjeka.

Istodobno je zelena boja Duha Svetoga. Nitko ne zna što to znači. Mogle bi se spomenuti daleke veze, ali to sada nema nikakve svrhe. Koga to zanima, neka potraži poglavlje napisano o Zelenom ruhu u djelu San Juana de la Cruza, izvući će pouku i približiti se onome što spada u krug zelenoga. I Jakob Böhme govori o tome u *Morgenröte*. Kaže da se rođenje prirode nije dogodilo glatko i pitomo... ona nije ni sveta, a ni čista kao što bismo pomislili... u prirodi se neprestano zeleni Božji gnjev, kao paklenska vatra... *der Zorn Gottes ohn Unterlass grünet gleich dem höllischen Feuer*.

4.

Wordsworthova priroda je zelena priroda, svijet Prve Duše, titanski svijet. I kada čovjek čita poeziju te titanske duše, ponekad osjeća nesavladivu prisilu povjerovati: titan se zaljubio u prirodu. Da. To se biće neminovno moralo zaljubiti u zelenu kraljicu, u Veneru, u prirodu. Kada bi titansku dušu netko htio obuhvatiti tako da kaže što je ono najdublje i najistinitije u njoj, morao bi reći: to je prirodoljublje. Titanske su duše obožavateljice prirode. Zaljubile su se u prirodu. Neraskidiva ljubav prema prirodi, krajnje uzvišena i velika te krajnje stravična i s užasnim posljedicama. I to je ono što zrači iz Wordsworthove poezije. Zato on prekida s ljudima i zato u njemu nema hrabrosti, ljubavi, sućuti, požrtvornosti, razumijevanja. Titan - to nije ništa drugo doli biti zaljubljen u prirodu. Kobno, slijepo, kao što titanska duša i ne može biti drukčija no slijepa i kobna. Titan je veličanstveno i veliko biće, i istodobno opako. Slično bogovima, a čudovišno. Prava veličina i ljepota te nasilje i bestijalnost. I to je prirodoljublje Wordsworthova poezija: filozofija zelenoga.

Ali to nije istina. Barem ne onako kao što bi čovjek u prvom trenutku pomislio. Zašto? Jer Prvo Biće, Zeleno Biće, još ne zna što je ljubav. Prvo je Biće praspolno. Sve što može proživjeti zadržava i nosi u sebi. Još se nije okrenulo prema van. Nije prepoznalo drugi spol, jer tada još nema drugog spola. Dva su spola u njemu i žive srasli u praspolnosti. A praspolnost ne znači: muškarac plus žena. To uopće nisu dvije razdvojene polovice zajedno, to bi bila dvospolnost. Praspolnost još nije evoluirala dotle da zna o dvama spolovima i da upozna ljubav.

Titanska duša nije zaljubljena u prirodu, ne voli prirodu, ne mrzi, ne ratuje s njom, ne obožava je. Priroda je za nju prva mogućnost očitovanja. Beskrajno više nego sve ljubavi i zaljubljenosti. Više od misli, htijenja,

djelovanja, djelotvorne sile, duha i želje zajedno. Priroda je za titana hrana, zanos, plijen, pustolovina. I više od toga. Priroda je Prvoj Duši - sreća. Sreća na takav način da se u njoj, kao gust i mirisav med, otopljeno smiješi. Sreća na takav način da su zajedno ljubav, vino, poljubac, slast, svjetlost, ljepota i slava. Nikakva druga duša to nadosjećajno osjećanje ne poznaje. Jer osjećaj je ovdje više od osjećaja. To je bitak.

Sigurno je da su se bogovi rodili iz toga bitka. Ta mirisna med-sreća otopljenog osmijeha Prve Duše bila je majka bogova. I čim su se rodili, odmah su Prvoj duši pozavidjeli na nadosjećajnom osjećaju. Pozavidjeli su i poželjeli sve za sebe. Nisu znali da nitko ne može nekažnjeno poželjeti Majku. Titane su pokorili, ali sreću nisu zadobili. A i sreća je prošla, potonula kamo i titani, pod zemlju.

Sve se to iz Wordsworthove poezije može iščitati kao pismo s papira. U *Intimations of Immortality*, u pjesmi koja nije ništa drugo do poema Prasreće, kroz djetinjstvo se utapa u Prvu Dušu. I otuda odjednom shvati da su naše godine obuzete brigama tek trenuci u vječnoj tišini, i tu dolazi do onog mjesta koje je toliko duboko da suze do njega nikad ne mogu doprijeti. Briga se raspršuje u toj beskonačnoj tišini, u toj dubini, u tome drevnom početku koji ne poznaje drugo do rastopljeni med-bitak.

5.

Vordsvortovska samoća je osamljenost zemaljskog prabića. Ne nalazi, ne traži, ne poznaje vezu s čovjekovim svijetom. Prva Duša još ne poznaje čovjeka. Ne zna što je povezanost, što zajednica, što znači skupa živjeti i što znači voljeti. Nema ljudsku svijest, nego prasnijest. Što to znači prasnijest? Znači da nije ljudska, nije duhovna, nije materijalna, nije Božja, već titanska. Osamljena. Zelena. Ima zelenu strast, zelenu krv, zeleni

osjećaj, zelenu dušu. Savršeno je natopljena i protkana i prožeta titanskom zelenom, i gori u zelenom plamenu Prvog Života. Strana je ljudskom svijetu emocija, kao što joj je stran i duh, grad, obitelj, prijateljstvo. Napola bog, napola čudovište, životinja, biljka, zemlja i kamen, eter i ocean.

Wordsworthova poezija je filozofija zelenoga. Ali, ako je poezija filozofija, onda to znači da nije samo nazor. U poeziji uvijek ima i neke čarolije. Nije samo viđenje nego i magija. Wordsworth ne samo što otkriva i izražava, već stvara i ostvaruje? Zeleno. Genij pjesništva je srodan Prvoj Duši, u njemu je sve Jedno. Pjesnik je u srodstvu s titanom. Pisanje i čin u njemu su jedno. Stvaralačka snaga pjesnika i titana gotovo je božanska. Ali titansko stvaranje Prve Duše jest zeleno stvaranje, a magija - zelena magija. Svima je znano da postoji crna magija crnih djela, bijela magija bijelih djela. Postoji žuta, crvena, siva, zlatna, ljubičasta magija. Magija Prve Duše stvara oko sebe Prvi Bitak, samoću, sirovu i hladnu krv, prvotno razbuktavanje života, svibanjski g-mol titanskog svijeta, zeleni svijet. To je Wordsworthov svijet.

6.

Mnogo je puta, a i ovom prilikom, bilo riječi o mistici i magiji. Čovjek nekako osjeća na koji će način te dvije riječi sjedinjaju i na koji se način razdvajaju: kako su jedna i kako su dvije. I to što su dvije nekako je nekako razumljivo, ali da su jedna, jedva.

Bez sumnje, mistika je nekakvo doživljajno viđenje. A za nju nije karakteristična tijesna samopovezanost doživljaja i viđenja, nego i to što vizualno doživljavanje ujedno nešto odgonetava. Mistik se prepoznaje po tome što otkriva vezu vidljive i nevidljive pojave. Mistični stav par excellence jest: *all things a only emblems* - sve su stvari samo znamenje.

Viđenje, proživljavanje, shvaćanje, kazivanje nečega drugog, dubljeg unutarnjeg, skrivenog. Po vidljivoj strani medalje mistik pogađa, doživljava i shvaća onu nevidljivu. A ta nevidljiva strana jest ona za koju se kaže da je njezin smisao. Jer smisao je duboko skriven u stvarima i zakopan u pojavama. Mistikovo oko vidi smisao u zbilji, značenje u pojavi, vidi da je iza materije duh, iza tijela duša. Ali mistično se viđenje može prepoznati i po nečemu drugom. Jer mistika nije samo viđenje nego i znanje. *Mystes* je isto što i iniciran. Što je to što *mystes* zna i u što je uveden? Znati i biti uveden u to da je sve Jedno. Oko koje raspolaže mističnom sposobnošću vidi svijet zajedno, ujedno i u Jednom, ondje gdje je sve Jedno. Kad bi, dakle, netko upitao što je mistika, trebalo bi odgovorili iza bezgranične mnoštvenosti svijeta u skrivenim đulu nama ugledati, doživjeti i shvatiti da je to mnoštvo sve Jedno Jedino.

Iako je magija srodna mistici, one se ipak razlikuju. Jer ako vidi, shvati, doživi i zna, čovjek još ne dotiče stvari, ne mijenja ih. Mistik i nije djelatatan, nego netko tko samo vidi i zna. Mag je upravo to - djelatatan. Magija zna isto što i mistika, ali se ona istodobno upleće u stvari i mijenja ih, eventualno stvara.

Ne treba mnogo primjera. Tu je odmah slučaj Leonarda da Vinci. Može se uzeti u ruke bilježnica njegovih skica i uvjeriti se kako je on kostur ljudskog tijela, njegove mišice, organizme biljaka i životinja, crtao posve precizno i kao mehaničke, baš kao što je katapult, uređaj za navodnjavanje, brod ili građevinu crtao kao žive i organske. U Leonardovim očima i pogledu i bit u bilo je nečega što je pod zajednički nazivnik umjelo podvesti i katapult i mišićni sustav. Znao je, vidio, shvatio i proživio da na svijetu postoji mjesto gdje su organska živa bića i mehaničke naprave potpuno jedno. Leonardo je vidio mistično. S toga mjesta gledano, između biljaka, životinja, kamenja, umjetnog stroja, kuće, čovjeka i duha ne postoji nikakva razlika. Sve je Jedno. To da je jedno

postalo strojem, a drugo živim bićem, već je mnogo kasnije, slučajnije i površnije, sve u svemu samo pojava. Naizgled kao da nije Jedno. Ali, ako čovjek uroni dovoljno duboko, pronaći će točku na kojoj se lokomotiva i cvijeće, tkalački stroj i čovjek stapaju u Jedno.

Leonardo je imao mistično oko. Ali stvar se tu ne završava. Jer je Leonardo imao magičnu ruku. Ni tu se ne završava, jer su ruka i oko kod njega bili Jedno i Jedno je kod njega bilo viđenje i djelovanje. Sve je Jedno. Ako to Jedno samo gleda, vidi i zna, proživljava i shvaća, to se zove mistika; ako pak to jedno oblikuje i stvara, djeluje, čini, to se zove magija.

Znamo da postoje ljudi koji mehaničke sile mogu pretvoriti u životne sile, kao što je sasvim jednostavno životne sile pretvoriti u mehaničke. Ta cijela tehnika nije drugo do prijenos čovjekovih živih sila u svijet strojeva. Tehnika je ljudsko djelovanje, ali ne djelovanje čovjekom, nego strojem. Veliki su magi, osobito na Istoku, u davnini, činili to i obrnuto: čarolijom su iz stroja stvarali život, kao što se danas iz života čarolijom stvara stroj. Sve ovisi o tome je li čovjek dosegnuo ono mjesto na kojemu su život i stroj Jedno, tj. gdje se život po želji može pretvoriti u stroj i stroj u život.

Mag je biće koje stvari zahvaća duboko, do korijena, i može slobodno, prema vlastitom uvidu, vitalnu silu pretvoriti u mehaničku, a mehaničku u vitalnu. Magija je sposobnost realizacije misli.

Nakon toga slijedi samo da čovjek shvati: postoji Biće u kojemu su mistično i magično jedno. Jedno, kao što su viđenje i znanje, doživljavanje i shvaćanje u njemu jedno; kada vidi, to je već stvaranje, i kada zna, to je također već stvaranje. Misao je već ostvarenje. Ono Biće u kojemu je sve Jedno jest Prvo Biće - Prva Duša - prva iskra, znanje, čin, volja, život, strast, koji se nalaze u korijenu i podrijetlu sveg postojanja. To je Prvo Biće, Zeleno Biće, titan.

Velika riječ ljudskoga svijeta jest ljubav. Wordsworth je Englez, na njegovu jeziku to zvuči savršenije, jer je »love« ljubav i zaljubljenost istodobno. Strastvena privlačnost što spaja ljude kao grčki Eros. Eros je mistična, temeljna činjenica svakog ljudskog života, sudbine i zbilje. Ako su dvoje ljudi zajedno, to je zakon Erosa. I za čovjeka je najveća blagodat biti zajedno. Biti zajedno bez Erosa nije moguće. Ono što je veliko i dobro u životu čovjeka, obitelj, ljubav, zajednica, nacija, čovječanstvo - sve je dar Erosa.

Korijen zelenoga života nije Eros. On ima drugu veliku riječ: sreću. Sreća nikad nije zajednička, nije opća, nije kolektivna. Svatko je sretan za sebe, kao što svatko voli za drugoga. Zato je sreća povezana sa samoćom, kao što je zajednica povezana s ljubavlju. Osamljeni čovjek ne zna što znači voljeti. Ne želi zajednicu. Ne želi živjeti zajedno. Vrijednost njegova života jest sreća.

Naravno, svijet ne poznaje samo te dvije riječi. Uz Ljubav i Sreću tu su: Znanje, Ljepota, Moć, Mir, Patnja. Bitak je pun velikih riječi, kao što je pun duša, a svaka duša ima vlastitu veliku riječ.

Prva Duša živi u nadosjećajnom osjećaju, u sreći i blaženstvu, koji su prvi i dublji nego ljubav, dublji od patnje, dublji od mira - tako duboki da se suza tamo nikada ne može spustiti: to je Sreća iz koje su se rodili bogovi.

Dovoljno je čovjeku pomisliti na Beethovenovu *IX. simfoniju*, na Schillerovu *Odu radosti* i na Dioniza. Dovoljno je da čovjek pomisli kako se danas hita na burzu, u kazalište, po knjige, na zabavu, na sport - radi jedne kapljice radosti. Dovoljno je da čovjek pomisli na koji se način stupa u brak, kako se zaljubljuje, kako se druži, bori, kako se igra za trenutak sreće. Nastojanja modernog čovjeka streme k radosti i sreći. Dioniz, *Oda radosti* i Beethovenova *IX. simfonija* erupcije su čovjekove titanske

prirode. Radost i radost i radost - sreća, iznad svega sreća: s mirisom rastopljenog meda, gusto i prodorno, nadmoćno osjećanje Prvoga Bitka. Zanos toga da je Sve Jedno - zagrljaj svih elemenata svijeta - *Seid umschlungen Millionen*, kao što Schiller piše i kao što se kod Beethovena ori, i kao što Dioniz probija svaku granicu i stvara Veliko Jedinstvo. Radost nije drugo doli sjedinjeno mnoštvo. *Joy for ever*.

Youngusband, moderni filozof sreće, kaže: sreća je temeljnija od ljubavi, stoga je i nadmoćnija, *in its highest forms Happiness surpasses even Love* - sreća je u svome najvišem obliku viša nego Eros, dublja i drevnija. Radost je iznad prostog užitka, kao što je i iznad straha, iznad mudrosti i iznad ljubavi. To napokon i nije tako teško shvatiti. Nekako je sasvim jasno da Ljubav nije samo riječ nego i Biće, božica koja spaja suprotnosti, Afroditu ili Veneru ili Sofiju ili Uraniju ili Yin. Sreća nije žena: kao što je iznad mudrosti, patnje, znanja, ljubavi, tako je i iznad spolova. Sreća je titanska, Prvi Bitak i Biće i Duša, i zato je praspolna. Sreća je emocija zelenoga života, početka početaka - prvi osjećaj.

Sreća je prvotni osjećaj Prve Duše - sreća je prva svijest, prva uspomena, prvo iskustvo, prva misao, to je Prvi Svijet i Prvi Život, ono što pulsira u drveću i kamenju, u vodama i zvijezdama, u ljudima i bogovima. To je prvi osjećaj na kojem počiva svijet, kao zemlja na pragnjasi. Sreća je prvi osjećaj svijeta, s kojim on prima iz nebitka probuđeni život.